

ปรอ จุม เรือง เพรง แซมร์ (ប្រជុំរឿងព្រេងខ្មែរ): ภาพแทนธรรมชาติ
ในนิทานพื้นบ้านเขมร*

PRAK CHUM RUENG PRENG KHMER: REPRESENTATION OF
NATURE IN CAMBODIAN FOLKTALES

วรรณะ สอน

Vannak Sorn

ราชนย์ นิลวรรณภา

Rachan Nillawannapha

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Maharakham University, Thailand

E-mail: vannaksornmsu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร ฉบับแปลภาษาไทยที่ตีพิมพ์เผยแพร่โดยคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมร พ.ศ. 2540 โดย ศึกษาการวิจัยเชิงเอกสาร ผ่านข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ 1) กรุงอุดงค์ 2) เจ้าที่น้ำและเจ้าที่ภูเขา 3) ภูเขาพนมโดนเปญ 4) แร้งหลอกช้างเผือก 5) จระเข้กับคนขับ เกวียน 6) เจ้าพ่อหัวโล้น 7) ต้นกล้วยตานีกับต้นหนาด และ 8) ต้นหมากและต้นพลู ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ใช้แนวคิดภาพแทนในการศึกษาภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร ผลการวิจัยพบว่า ภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏมี 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นความจริงโลกทัศน์ที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลทัศน์ สะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะภูมิประเทศ แหล่งน้ำ ภูเขา ปิง แม่น้ำ และระบบความคิด ความเชื่อดั้งเดิม และการ ดำรงชีวิตของคนเขมร 2) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้และอาหาร สะท้อนให้เห็น ถึงพื้นที่ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะครูและผู้ให้ และ 3) ภาพแทนธรรมชาติ ในฐานะเป็นผู้สอนศีลธรรมและจริยธรรม สะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพึ่งพาอาศัยและการอยู่ ร่วมกัน จากการวิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร แสดงให้เห็นถึงรูปแบบภาพ แทนธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร เป็นการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ซึ่งสะท้อนผ่านเรื่องเล่าขานมา ชาวไร่ ในรูปแบบ ของนิทาน โดยได้หยิบยกมาเล่าสู่กันฟังผ่านมุขปาฐะจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปรอ-จุม เรือง-เพรง แซมร์, ภาพแทนธรรมชาติ, นิทานพื้นบ้านเขมร

* Received 13 May 2020; Revised 16 August 2020; Accepted 18 August 2020

Abstract

This research study aims to study the representing nature in the Cambodian folk tales translated in Thai version in which it was published in 1997 by Buddhist Institute of Cambodia. By studying document research Through information on Cambodian folk tales, consisting of 8 stories, such as 1) Krung Oudong 2) The God of water and the God of mountain 3) Krung Phnom Penh 4) The white elephant king 5) Crocodile and cart driver 6) Bald Head God 7) Tani banana tree and 8) Slice and betel tree. The result of the Study is as follows: The Cambodian folktale reflects many aspects of the representing natural images. Therefore, the researcher has divided issues of studying physical representing natural images into 3 points, namely 1) The representing natural images as a reality of the sacred world which is a symbol of the universe. 2) The representing nature images as knowledge and food and the reflecting the topography, water resources, mountains, marshes, rivers and thought systems. The Traditional beliefs and the life of the Khmer people and 3) The representing natural images as a teacher of moral and ethics from the analysis of the representing natural images in Cambodian Folktales. It shows the design of the representing natural images in the Cambodian folktales in which it was considered as wisdom from observation, learning and coexistence with nature of community and farmers. Thus, those stories have been narrated from one people to another from the stories which have significances for the development of folk tales to be a completely perfect story taking the natural context divided into categorical nature.

Keywords: Prak Chum Rueng Preng Khmer, Representation of Nature, Cambodian Folktales

บทนำ

คำว่า *เบรฉุเญงเญงเญอ* *ปรอจุม* *เรื่องเพรง* *แซมร* เป็นประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ซึ่งคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมร สถาบันพุทธศาสนบัณฑิตแห่งประเทศไทยได้เก็บรวบรวมและเรียบเรียง ได้จัดเป็นตำนานและนิทานเหล่านั้นไว้เป็นหมวดหมู่ โดยให้เรื่องประเภทเดียวกันอยู่รวมกันเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่มีจำนวน 9 เล่มมีความหมายและสะท้อนให้เห็นรูปแบบการใช้ภาษา วรรณกรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอารยธรรม

เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่โบราณกาล สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนเขมร

การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ปัจจุบันได้ก่อให้เกิดวิธีการสหวิทยาการขึ้นมามาก ในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางนิเวศวิทยามีความสัมพันธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมศึกษาในรูปแบบใหม่ (Glottfelty Ch, 1996); (Kull K, 1998); (Lakoff G., 1987); (Mayer C. G. & Sylvia, 2006); (Fill, A. & Muhlhauser, P., 2001); (Buell L, 2003); (Garrard G, 2004) ได้ขยายขอบเขตของการวิเคราะห์ว่าทกรรมภาษาศาสตร์ผ่านตัวบทที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เมื่อทศวรรษที่ผ่านมาวรรณกรรมเป็นข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลการวิเคราะห์เชิงนิเวศและตัวบทที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาอีกด้วยนิทานพื้นบ้านก็กลายเป็นเป้าหมายของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ทั้งในวรรณกรรม และภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Eco Linguistics) (Stibbe, A., 2015) งานวิจัยนี้เน้นการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์วัฒนธรรม (Linguistic-Cultural) ของภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร

ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร ได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมเขมรที่มีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก ทั้งที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรม ตำนาน ศิลปะการแสดง ธรรมชาติได้ส่งผลต่อการดำรงชีพทั้งในระดับพื้นฐาน ไปจนถึงระดับจิตวิญญาณ คือการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ หรือเชื่อว่าธรรมชาติมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ หากกล่าวโดยสรุป ธรรมชาติมีส่วนสำคัญในการเติมเต็มวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านให้มีความสมบูรณ์งดงามมากยิ่งขึ้นทั้งยังเป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางความรู้สึก อาจจะสะท้อนให้เห็นสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือสภาพสังคม ว่าทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นว่าทกรรมที่ให้ความหมายและสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรม โดยกำหนดแนวคิดและความหมายในการศึกษาวรรณกรรมทั้งในด้านกฎเกณฑ์ วิธีการในการวิเคราะห์วิจารณ์ในฐานะที่เป็น “พื้นที่ใหม่” ของทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์ ที่แสดงให้เห็น การต่อสู้ช่วงชิงทางความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างและนิยามความหมายกับการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในนิทานพื้นบ้านเขมร นับว่าเป็นแนวการวิเคราะห์วรรณกรรม ที่ก่อรูปมาจากจิตสำนึกเชิงนิเวศ

แนวคิดดังกล่าวมีจุดมุ่งหมาย เพื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติในตัวบทวรรณกรรม หรือตัวบทนิทานพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติหรือในตัวบทชนิดอื่น ๆ ต่อต้านแนวคิดมนุษย์ คือศูนย์กลาง (Anthropocentric) ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่าอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการพยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ปรากฏในตัววรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวบทที่เรียกว่างานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือ “วรรณกรรมสีเขียว” (Parsons G, 2008) โดยผู้วิจัยยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางและใช้เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา

ดังนั้น บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์โลกทางกายภาพกับภาษาและวรรณกรรม สิ่งแวดล้อม ความรู้ในเวทแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) ที่เป็นผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรม กับการวิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติทางมิติวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศและความรู้ในเวทแบบดั้งเดิม โดยศึกษาภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมรว่ามีลักษณะอย่างไรแล้วมีการนำเสนอเพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร จำนวน 8 เรื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาจากนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ 1) กรงอุดงค์ 2) เจ้าที่น้ำและเจ้าที่ภูเขา 3) ภูเขาพนมโดนเปญ 4) แร้งหลอกช้างเผือก 5) จะเข้กับคนขับเกวียน 6) เจ้าพ่อหัวโล้น 7) ต้นกล้วยตานีและต้นหนาด และ 8) ต้นหมากและต้นพลู

จากนั้นจึงประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีเรื่อง ภาพแทน (Representation) เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษากระบวนการ ประกอบสร้าง ภาพแทนของคนในสังคมที่สัมพันธ์กับเพศเชื้อชาติ ชนชั้น ผ่านตัวบทวรรณกรรม ยกตัวอย่างเช่น กลวิธีการสร้างบุคลิกภาพแบบฉบับหรือ ภาพเหมารวม การเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางสิ่งบางอย่างที่เด่นชัดมีชีวิตชีวา เข้าใจง่ายเป็นที่รับรู้ทั่วไป และ ลดทอนอัตลักษณ์บุคคลลงไปเป็นคุณสมบัติ ไม่ก็อย่างเหล่านั้น (Hall S., 2003)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพแทนธรรมชาติ การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เขียนเรียบเรียงนำเสนอเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษาจากข้อมูลเอกสารนิทานพื้นบ้านเขมร

ผลการวิจัย

จากการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมร จำนวน 8 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า นิทานพื้นบ้านเขมรได้สะท้อนให้เห็นถึง ภาพแทนธรรมชาติทางกายภาพหลายด้านในที่ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาภาพแทนธรรมชาติทางกายภาพออกเป็น 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นความจริงโลกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

จากการตรวจสอบตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร พบว่าการนำเสนอพื้นที่ภูเขา นิยมนำเสนอผ่านอนุภาคเหตุการณ์หรือช่วงเวลาที่ตัวละครเดินทางผ่าน ณ บริเวณพื้นที่ภูเขาสำหรับฉากการเดินทางของตัวละครมนุษย์ที่ต้องเดินทางข้ามภูเขาสูง เพื่อไปถึงพื้นที่แห่งใหม่

ซึ่งสถานที่แห่งใหม่นั้น มักจะเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่ของตัวละครมนุษย์ กล่าวคือ เป็นพื้นที่ทาง ธรรมชาติความเชื่อเกี่ยวกับที่สูง ดังนิทานเรื่อง ภูเขาโดนเปญ หรือเรียกเป็นภาษาเขมรว่า “ភ្នំយាយពេញ” *พนมเยีย-เปญ* พบว่าเนื้อหาของนิทานพื้นบ้าน ที่ได้แสดงนัยเรื่องของการ อธิบายลักษณะภูมินาม อธิบายลักษณะการเกิดขึ้นของแหล่งสถานที่ธรรมชาติ โดยอาศัยเรื่อง เล่าเป็นแนวทางการอธิบายนิทานพื้นบ้านที่ปรากฏร่องรอยแนวคิดเช่นนี้อยู่ เป็นการเล่าถึง ประวัติความเป็นมาของเมืองหลวงพนมเปญ ศาสนสถานแห่งนี้เป็นศูนย์กลางใจเมืองพนมเปญ (คำว่า *ភ្នំ* พนม เป็นภาษาเขมรหมายถึง ภูเขา) คือเป็นอ่างถึงพื้นน้ำ ดังบทว่า

យាយពេញជាសេដ្ឋី មានផ្ទះនៅក្បែរមាត់ទន្លេចក្រុម ថ្ងៃមួយនៅ ដូរភ្លៀងទឹកដងទន្លេបាននាំដើមគិរីធំមួយអណ្តែតទឹក មកទៅ នៅ កំពង់ទឹកមុខផ្ទះរបស់យាយ ពេញនោះយាយបានហៅអ្នកស្រុកមក ជួយអូសដើមគិរីនោះឡើងមកលើ ក៏បានប្រទះឃើញព្រះពុទ្ធរូប និងទេវរូប នៅក្នុងរន្ធគិរីនោះ យាយភ្នំពេញបាននាំស្រុកលើកដី ធ្វើភ្នំដើម្បីកម្ពស់រូបទាំងនេះ

แปลเป็นไทยว่า

ยายเปญเศรษฐีนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำจตุมุข วันหนึ่งในฤดูน้ำหลากมีตะเคียนต้นใหญ่ลอยน้ำมาติดอยู่บริเวณทำนบน้ำหน้าบ้าน เมื่อช่วยกันดึงต้นตะเคียนขึ้นฝั่งก็พบพระพุทธรูปและเทวรูปอยู่ในโพรงโคนต้นตะเคียนนั้น ยายเปญและชาวบ้านพร้อมใจกันถมดินขึ้นเป็นภูเขาขนาดย่อม และสร้างวิหารบนเขาเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนเทวรูปได้อัญเชิญไว้บนแท่นที่เชิงเขา และเรียกสถานที่นั้นว่า วัดพนมโดนเปญ

(นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

จากตัวบทนิทานพื้นบ้านที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ ธรรมชาติก็คือภูเขาเชื่อมโยงกับศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่ที่มีบทบาท และอิทธิพลต่อผู้คนและสังคม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ส่วนใหญ่สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่สัมพันธ์กับเรื่องทางศาสนา บ้างก็เป็นสภาพแวดล้อมทั่วไปที่มีอยู่ตามธรรมชาติ บ้างก็เป็น ศาสนาวัดหรือศาสนสถานที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อใช้ประกอบในกิจพิธีทางศาสนาหรือเป็นชุมชน ที่อยู่อาศัยของผู้คนในดินแดนต่าง ๆ

ในนิทานเรื่อง “ក្រុងឧដុង្គ” *กรุงอุดงค์* กล่าวถึงพระมเหสีของพระราชาเขมรพระองค์ หนึ่ง ซึ่งประทับอยู่ที่กรุงละแวกประสูติพระโอรสออกมาเป็นไขขณะทรงประพาสา พระราชา และพระมเหสีทรงอับอายจึงแอบเอาไขไปฝังในป่านนั้นแล้วเสด็จกลับพระนคร พรานป่าของ พระราชาพาสุนัขออกไปล่าสัตว์และได้พบไขใบใหญ่ประหลาดจึงเก็บเอามาทานเมื่อครบ

กำหนดใช้นั้นก็กลายเป็นลูกคนเพศชาย พรานป่าได้เลี้ยงดูจนโตเป็นชายหนุ่มที่งดงาม และได้พบรักกับลูกสาวตาตงยายชัย ซึ่งอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งต่อมาพระราชาทรงเห็นลูกสาวตาตงยายชัยก็ทรงพอพระทัยอยากได้เป็นมเหสี จึงเสด็จไปบ้านตาตงยายชัยเพื่อสวามิภักดิ์ ไม่ว่าตาตงยายชัยจะให้ทำอะไร พระองค์ก็ยอมทำทั้งสิ้นและเรียกตาตงยายชัย ว่า “*ឌុះ ម៉ែ ជ័យ*” *เอ็ดดงแม่มชัย* (คำว่า *ឌុះ ម៉ែ ជ័យ* *เอ็ดดงแม่มชัย* เป็นภาษาเขมรหมายความว่า พ่อดงแม่มชัย) แต่ลูกสาวตาตงยายชัยไม่ยอม ตาตงยายชัยจึงพาลูกสาวหนีไปทำพิธีแต่งงานกับลูกชายพรานป่าที่หมู่บ้านห่างไกล พระราชาตามไปพบและรู้เรื่องราวว่าลูกชายพรานป่าคือพระโอรส จึงจัดอภิเษกทั้งคู่และให้ขึ้นครองราชย์แทน และพระองค์ยังคงเรียกตาตงยายชัย ว่าเอ็ดดงแม่มชัยตลอดมา จากคำเอ็ดดงแม่มชัยได้กลายเป็นอุดมคติเมียนชัยในเวลาต่อมา (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

จากข้อความข้างต้นนี้คือการสร้างพื้นที่ผ่านทางภูเขา เป็นการสร้างเชิงประจักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมร สะท้อนให้เห็นความคิดของคนเขมรที่อยู่อาศัยกับธรรมชาติ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพลักษณะภูมิประเทศทำให้ทราบถึงความหมายขององค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม โดยอาศัยเรื่องเล่าเป็นตัวอธิบายลักษณะภูมิประเทศ การกล่าวถึงลักษณะขององค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม คือเป็นการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรของคนในท้องถิ่น การสร้างพื้นที่ให้มีความพิเศษ เป็นเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ของการรักษาระบบนิเวศพื้นแผ่นดินเป็นอุปกรณ์ขั้นพื้นฐานในการใช้ชีวิตของมนุษย์ ในมนคติที่มีความผูกพันอยู่กับชุมชนโดยรวมของมนุษย์ทำให้เกิดความมุ่งมั่นจงรักภักดีต่อแผ่นดินเกิด

อย่างไรก็ตาม สร้างพื้นที่แหล่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติถูกยกระดับให้มีความหมายและระบบความเชื่อที่ซับซ้อนขึ้น เกิดความเชื่อในจิตวิญญาณที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งคนทั่วไปมักเรียกว่า ผี เจ้าพ่อเจ้าแม่ จึงเกิดการปรุงแต่งแหล่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติให้เป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม เช่น ศาล เป็นวิหาร รวมทั้งรูปเคารพ สิ่งก่อสร้าง ดังนั้นการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติปกป้องรักษาอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาตินั้น

2. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้ แหล่งอาหาร และความเชื่อ

ตัวบทในนิทานพื้นบ้านเขมรได้นำเสนอพื้นที่ป่าแบบสมจริง ซึ่งจะมีอาณาบริเวณของป่าเป็นพื้นที่กว้างจนถือได้ว่าเป็นป่าใหญ่ที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการเดินทาง ตัวบทในนิทานพื้นบ้านเขมรมักจะปรากฏลักษณะของป่าดังกล่าวอยู่เสมอเมื่อตัวละครต้องออกเดินทางไปเพื่อล่าสัตว์ เรียนรู้วิชา ป่าไม้ ป่าเป็นแหล่งอาหาร หรือวัตถุประสงค์ อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยพื้นที่ป่านั้นก็จะเต็มไปด้วยพืชพันธุ์ทั้งไม้ดอก ไม้ผล ไม้ยืนต้น เป็นต้น ได้แก่ นิทานเรื่อง *ต้นหมากและต้นพลู* (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2002) “*ເສີຍເຈກຊາ ສິນເສີຍບາຍຍາດ*” *เดิม-เจก-ชเวีย นิง เดิมบาย-มาด* คือหมายถึง *ต้นกล้วยตานีและต้นหนาด* ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และผีก็เหมือนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ คือ มีโครงสร้าง มีระดับช่วงชั้นการถ่ายทอดทางสัญลักษณ์ (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2002)

ទឹកដែលរហូរភ្លៀងទៅរាងធានី ចាក់ទុកជាទឹកដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិ ព្រោះបាន ហូតកាត់នូវសិរីលិង្គរបស់ព្រះសិរី និងយោនីព្រះនាងឧមា រូងបុគ្គល ណា យកទឹកនេះទៅបរិភោគ ឬយកទៅស្រោចស្រពស្រែចម្ការ គឺ ប្រកបដោយសុភមង្គលគ្រប់ប្រការ ក្រៅពីនេះ ទឹកត្រូវបានយកទៅ ប្រើប្រាស់នៅក្នុងពិធីផ្សេង ៗ ក្នុងព្រះបរមរាជវាំងថែមទៀតផង

น้ำที่ไหลลงไปหล่อเลี้ยงเมือง ถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพราะได้ผ่าน
ทั้งศีลวิมลของพระศิวะและโยนิของพระอุมามาไปแล้ว ใครจักนำไปกิน
ดื่ม เอาไปในเรือกลส่วนไร่นา ล้วนเป็นสิริมงคลทั้งสิ้น นอกจากนี้ยัง
เชื่อว่าเป็นแหล่งน้ำนำไปใช้ในพิธีต่าง ๆ ในพระราชวังหลวงอีกด้วย

การนำน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ในพิธีสำคัญ ๆ ของราชสำนัก ชาวเขมรเมื่อมีพิธีบรมราชาภิเษก จะต้องไปนำน้ำจากแม่น้ำต่างมาใช้ประกอบพิธี อย่างไรก็ตาม แหล่งน้ำเปรียบเสมือนชีวิตให้กำเนิดทุกชีวิตอยู่บนโลก ในสังคมเขมรก็ให้ความสำคัญเกี่ยวกับ น้ำ ขึ้นเดียวกันที่ปรากฏใน เทศกาลประจำปีของคนเขมร คือ บุญบั้งน้ำ “บอน อม ตุก” (ภาษาเขมร) หมายถึงการแข่งเรือ หรือบุญบูชามหานที บุญบูชาน้ำ จัด ณ บริเวณที่แม่น้ำสำคัญ 4 สายไหลบรรจบกัน คือ แม่น้ำโขง แม่น้ำบาสัก แม่น้ำราบเซียม และแม่น้ำโตนเลสาบ เรียกว่า แม่น้ำจตุมุข ด้านหน้าพระราชวังจตุมุขมงคล กรุงพนมเปญ เพื่อระลึกถึงบุญคุณและแสดงความขอบคุณต่อแม่น้ำที่นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชาวเขมร โดยจะพร้อมใจกันลอยกระทีปไปตามลำน้ำและมี การแข่งเรืออย่างเอิกเกริก

จากการศึกษาประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงประเพณี ความเชื่อของคนเขมรตั้งแต่สมัยโบราณที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิม ในสังคมแบบดั้งเดิมผู้คนก็อาศัยเลี้ยงชีพโดยการออกไปล่าสัตว์ เก็บผลประโยชน์จากธรรมชาติให้อยู่ในป่า มาทำเป็นอาหาร ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่าความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

จากการสำรวจตัวบทพบว่าสัตว์ชนิดต่าง ๆ ได้ปรากฏในตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมรอย่างหลากหลายทั้งเล่นบทบาทเป็นตัวละครเด่น เช่น คางคกในเรื่อง สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม แรด นิทานเรื่อง ประวัติของแรด กระต่าย นกแร้ง นิทานพื้นบ้านเรื่อง แรงหลอกช้างเผือก นกกา ในนิทานเรื่อง กาบ่านสอนกาป่า เป็นต้น บทบาทสัตว์ทั้งหมดนี้ทำหน้าที่แทนมนุษย์โดยการใช้อุปลักษณ์ สำนวนเปรียบเทียบหรือการใช้อุปลักษณ์

ទន្ទរយថា អី មែនហើយ អំចិញនេះ ខ្ញុំដេកលក់មួយស្របក់ ខ្ញុំយល់សប្តា បានប្រពន្ធរបស់ស្តេចត្នាកមកធ្វើជាប្រពន្ធ។ ស្តេចត្នាកឆ្លើយ ណែ បងទន្ទរយអើយ យើងមិនព្រមប្រគល់ប្រពន្ធយើងទៅបងទន្ទរយឯងទេ។ ចំណែកទន្ទរយប្រសិនបើបងមិនព្រម សេចក្តីសុបិនរបស់បងក៏មិនបានដូចគ្នា ដំរីក៏បងមិនបានស៊ី

กระต่ายว่า เออ ใช่แล้ว เมื่อสักครุนี้ผมเผลอหลับไป ผมฝันว่าได้เมีย
ท่านราชาแรงมาเป็นเมีย พญาแรงตอบ พี่กระต่ายเราไม่ให้เมียเรา
ไปกับพี่กระต่ายหรอก ส่วนกระต่าย ถ้าพี่ไม่ยอมให้ ความฝันของพี่
ก็จะต้องไม่ได้อะไรเหมือนกัน ช่างก็ไม่ได้ให้พี่กิน

จากนิทานข้างต้นนี้ เป็นการใช้อุปลักษณะสัตว์ในด้านร้ายคือ สัตว์เหล่านี้จะถูวาง
 บทบาทในทางตรงข้ามของสัตว์ในด้านดี เพื่อให้สัตว์มีสันดานดิบ โหดร้าย ป่าเถื่อน อย่างเช่น
 เสือโคร่ง จระเข้ ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง *จระเข้กับคนขับเกวียน* จระเข้ถูกอุปลักษณะให้เป็นสัตว์
 เนรคุณ และนิทานเรื่อง ควายบ้านสอนควายป่า เป็นสัตว์ที่มีความดุร้ายและมีพฤติกรรมไม่ดีสื
 มบุญคุณแต่เพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตน ดังบทว่า

จะเซ่ตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในบึงใหญ่ เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำในบึงแห้งขอด
จะข่อยไม่ได้จึงคลานขึ้นมาข้างบนเพื่อจะหาที่อยู่ใหม่ ขณะนั้นมี
ตาแก่คนหนึ่งขับเกวียนตาไปด้วย ข้ามีบุญคุณพาเจ้ามาที่ ตอนนีเจ้า
กลับจะกินข้า ข้าไม่ได้ทำอะไรผิด ข้าไม่ยอมหรอก ข้าจะไปหา
เจ้ากรมให้ช่วยพิจารณาตัดสิน

การนำเสนอภาพของจระเข้ในฐานะสัตว์ร้ายอย่างในเรื่อง จระเข้กับคนขับเกวียน การอุปโลกน์เกี่ยวกับสัตว์ในความเป็นจริงแล้วอยู่ที่มนุษย์ โดยที่เป็นการนำเสนอสัตว์ในฐานะเป็นกระจกเงาส่องแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งโยงใยไปสู่เรื่องราวทางศีลธรรม ความดีและเลวของมนุษย์

วิธีการนำเสนอสัตว์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมรมากที่สุด เข้าใจได้ว่า วรรณกรรมพื้นบ้านเขมรมีลักษณะการดำเนินเรื่องที่ต้ออาศัยฉลากธรรมชาติ อันประกอบไปด้วยพรรณไม้ ภูเขา สายน้ำและสัตว์ป่าเป็นส่วนประกอบสำคัญ เพื่อทำให้เนื้อเรื่องความเต็มสมบูรณ์

ด้วยวิธีซ้ำคำตามลักษณะของธรรมชาตินั้นอีกด้วย เพื่อให้เกิดความสมจริงสำหรับตัวบทนิทานพื้นบ้าน

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร แสดงให้เห็นรูปแบบภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏใน ตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร ถือว่าเป็นภูมิปัญญาจากการสังเกต การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของประชาชน ชาวเขมร ได้หยิบยกมาเล่าสู่ต่อกัน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาของนิทานให้ดำเนินไปอย่างสมบูรณ์เมื่อนำเอาธรรมชาติในตัวบทมาจัดแบ่งตามประเภทของธรรมชาติ

1. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นความจริงโลกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลทัศน์ ว่าด้วยภูเขา พื้นที่ทางกายภาพ อันประกอบไปด้วยภูเขา หน้าผา เหว ถ้าพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อฉากเรื่องที่ส่งผลหลาย ๆ ด้านต่อตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทางกายภาพสู่พื้นที่ใหม่ของตัวละครที่ต้องออกเดินทางผจญภัยที่ต้องข้ามไปพบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น นิทานเรื่อง *เนียะตาดัก* *เนียะตาพนม* (เจ้าที่แห่งภูเขาและเจ้าที่แห่งน้ำ) และนิทานเรื่อง *กำเนิดโกนโลก* *ภูเขาโดนเปยุ* พื้นที่ธรรมชาติเนื่องด้วยภูเขานี้เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนโลก พื้นที่ทางกายภาพที่รองรับทุกสรรพสิ่งบนโลก ความสำคัญของพื้นดินคือการเป็นไร่นา สวน สำหรับมนุษย์ในวิถีดำรงชีพของชาวบ้าน เกษะ ดอน แก่ง เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่อง *บึงตระแบก* *บึงตมบน* นิทานเหล่านี้เล่าถึงลักษณะภูมิประเทศของคนเขมรที่มีจริง เป็นต้น ทำให้เกิดภูมิทัศน์ตามแหล่งน้ำ และในระบบคิดแบบดั้งเดิมที่เชื่อว่าโลกมนุษย์และสวรรค์ชั้นฟ้าเชื่อมต่อกันได้ โดยวิธีการก่อดินเป็นหนทางไปสู่สวรรค์ชั้นฟ้า ทั้งนี้พื้นดินยังเป็นที่ตั้งบ้านแปงเมือง เมื่อมีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ภูเขามีลักษณะเป็นภูมิวัฒนธรรม เป็นการรับรู้เรื่องพื้นที่ที่ดำรงชีวิตอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ถึงการให้ความหมายกับลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง เช่น บริเวณป่าเขาลำเนาไพร ท้องทุ่ง หนองบึง แม่น้ำ ลำคลอง อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกัน มีการกำหนดชื่อบ้านนามเมืองเป็นชื่อสถานที่ต่าง ๆ โดยสร้างเป็นตำนานขึ้นมาอธิบายความเป็นมาและความหมายที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นต้น จากการนิยามความหมายเบื้องต้นนี้ เป็นการสร้างความหมายโดยผ่านรูปแบบเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน วรรณกรรมพื้นบ้านและรูปแบบของเรื่องเล่าต่าง ๆ การให้ความหมายสำคัญกับเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการพรรณนาถึงสภาพกำเนิด แหล่งที่อยู่ อธิบายลักษณะการกำเนิดของสถานที่แหล่งน้ำ ถ้า อันเป็นสถานที่ตามธรรมชาติ รวมไปถึงอธิบายลักษณะสร้างความหมายทางวัฒนธรรมอีกด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2559)

2. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้และอาหาร ป่าไม้ เป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิตคน ในพื้นที่ป่าจะเป็นพื้นที่ที่พบพันธุ์ไม้นานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นไม้ผล ไม้ดอก ไม้ยืนต้น ในพื้นที่ป่านั้นเป็นฉากท้องเรื่องที่ทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ของตัวละครมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ป่าคือ พื้นที่แห่งความหมายที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและการคลี่คลายของนิทานพื้นบ้านเขมร การศึกษาเรื่องนิทานพื้นบ้านเขมร มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ลักษณะของงานวรรณกรรม การใช้สำนวน โวหาร อุปลักษณ์ อุดมการณ์ หรือรูปแบบการเล่าเรื่อง หรือองค์ความรู้การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis) ภาพแทนตัวตนเชิงนิเวศของเรวັตร พันธุ์พิพัฒน์ ผ่านกวีนิพนธ์ชุด “นกชีวิต” การศึกษาพบว่า เรวັตร พันธุ์พิพัฒน์ ใช้ “คนสวน” เป็นภาพแทนเพื่อนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศ โดยมีการนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ และบริบทแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ดิน สถานที่ น้ำ ป่า ฤดูกาล ความเชื่อ ความศรัทธา ชนบท ชุมชนเมือง การเมือง ศาสนา ความรัก ผ่านอารมณ์โหยหาอดีต การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric) จึงเป็นการยืนยันตัวตนที่แท้จริง (Self-Realization) และยังเป็นการยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่ว่ามนุษย์กับธรรมชาติล้วนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การแสดงความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติถือเป็นความสัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ (บรรจง บุรินประโคน , 2561)

นิทานพื้นบ้านเขมรได้แสดงความรู้ป่าไม้ ผ่านฉากชมความงาม ความสวยป่าไม้ บึง น้ำ และการแสดงสุนทรียภาพของป่าไม้ อันอุดมด้วยสัตว์ป่าและดอกไม้้นานาพันธุ์ การเลือกฉากของป่าเป็นการดำเนินเรื่อง แสดงการพลัดพรากจากบ้านเมืองหรือการออกล่าสัตว์ มักเป็นโครงเรื่องที่นิยมเลือกนำเสนอ ที่กว้างว่างเปล่าคือ ความตึกดำบรรพ์และการหลบหนีนั้นคือ การปฏิเสธทั้งหมดของอารยธรรมและการไม่สนใจสิ่งใดเลยในการดึงดูดความสนใจของชีวิตทางประสาทสัมผัสและความเรียบง่ายที่ชัดเจน บางทีอธิบายได้ดี ความกว้างว่างเปล่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างไม่ลดละของอารยธรรมที่ผิดธรรมชาติ ซึ่งสูญเสียจิตวิญญาณไป มันเป็นสถานที่แห่งอิสรภาพที่เราสามารถกู้คืนตัวตนที่แท้จริงที่เราสูญเสียไปจากอิทธิพลของชีวิตเทียมของเรา อีกประเด็นหนึ่ง ป่า เป็นภูมิโนเวศที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ ตามความหมายของ จอห์นมัวร์ (John Muir) ศาสดาแห่งป่าดง แสดงให้เห็นว่าเป็นเขตแดนกว้างใหญ่ที่ยังไม่มีการสำรวจที่เราสามารถเดินท่องไปเป็นเดือน ๆ โดยไม่พบเห็นมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับป่า ได้บ่งบอกถึงธรรมชาติในสภาพที่ปราศจากมลพิษโดยอารยธรรม ก็คือการสร้างธรรมชาติให้มีศักยภาพมากที่สุดเท่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ในโลกใหม่ เป็นการสร้างเกราะเพื่อปกป้องถิ่นที่อยู่และสายพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะและถูกมองว่าเป็นสถานที่สำหรับการฟื้นฟูของผู้ที่มีมุมมองต่อสภาวะไร้ศีลธรรมและความเป็นเมือง (Greg Garrard, 2004) ส่วนในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาจริยาปิฎก กล่าวว่า ในต้นเดือนภัทรกัลป์นี้ พระบรมโพธิสัตว์ของเราทรงอุบัติเป็นศศบัณฑิต (กระต่าย) ในวันเพ็ญบุรณมีวันหนึ่ง ทรงอธิษฐานอุโบสถศีลแล้วทรงอุทิศ

พระมังสะของพระองค์เป็นทานปรมัตถบารมี เพื่อบำเพ็ญพระโพธิสมภารให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระอินทร์ทรงทราบจึงทรงจำแลงพระองค์ เป็นพราหมณ์แก่ มาขอพระมังสะศกบัณฑิตเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์ให้อินทร์พราหมณ์ก่อไฟ เพื่อเผาพระองค์ท่าน เมื่ออินทร์พราหมณ์จุดไฟติดแล้ว พระโพธิสัตว์กระโดดเข้าไปในไฟนั้น ไฟไหม้ไหม้ อินทร์พราหมณ์ก็นำพระอริษฐานให้คงอยู่จบถึงที่สุดของกัลป์ ด้วยอานุภาพของทานปรมัตถบารมีของพระโพธิสัตว์ด้วยคำอธิษฐานของพระอินทร์ด้วย รูปกระต่ายก็เห็นปรากฏในท่ามกลางดวงจันทร์มาจนถึงทุกวันนี้ด้วยความเชื่อในเรื่องนี้ ในเวลากลางคืนวันเพ็ญบุรณมี เดือนกัตติก (เดือน) เป็นประจำทุกปี คนเขมรมักนำขนมอาหารมีข้าวเม่าและกล้วย เป็นต้น มาบูชาพระจันทร์เรียกว่า พิธีการออกข้าวเม่า หรือพิธีไหว้พระแฆ แม้แต่ราชาก็ทรงสพพระราชหฤทัยจัดพระราชพิธีนี้ด้วย (จาบ พิน, 2548) ทั้งนี้สะท้อนให้ความเชื่อเกี่ยวกับแหล่งน้ำเช่นกัน

3. ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้สอนศีลธรรมและจริยธรรม ว่าด้วยสัตว์ที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเขมร มักจะถูกนำเสนอในด้านดีและด้านร้าย สัตว์ในด้านดีคือสัตว์ช่วยเหลือตัวละครมนุษย์มีจิตใจสูง แต่สัตว์ในด้านร้ายนั้นเป็นสัตว์ที่มีความโหดร้าย สันดานดิบ ป่าเถื่อน ทั้งอยู่ในฐานะคู่ตรงข้ามของตัวละครมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ที่มีพลังอำนาจด้อยกว่า และธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ ถือว่าเป็นธรรมชาติในการหล่อเลี้ยงและให้ชีวิตแก่ทุกสรรพสิ่ง ประกอบไปด้วยน้ำตก แม่น้ำ ห้วย คลองและหนองบึง พื้นที่แหล่งน้ำส่วนหนึ่ง คือพื้นที่ที่ถูกเลือกตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นบ้านเป็นเมือง มีความเชื่อมโยงกับพื้นดินด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อการเคารพนับถือเป็นแหล่งก่อให้เกิดวัฒนธรรม โดยรวมคือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พึ่งพาอาศัยกันอยู่ร่วมกันดูแลซึ่งกันและกัน

การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติผ่านสัตว์แบบอุปลักษณ์นั้น เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนตัวตนของมนุษย์ การอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ในความเป็นจริงแล้วมีเป้าหมายอยู่ที่มนุษย์ โดยที่เป็นการนำเสนอสัตว์ในฐานะเป็นกระจกเงาส่องแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งโยงใยไปสู่เรื่องราวทางศีลธรรม ความดี-เลวของมนุษย์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560) กล่าวอีกนัยได้ว่า “การทำให้มีลักษณะของมนุษย์” หรือ “การทำให้เป็นมนุษย์” (Anthropomorphism) ถูกนำมาใช้ในการสำรวจความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ สัญลักษณ์สัตว์ที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมเขมรถูกประกอบสร้างขึ้นจากความเชื่อแบบดั้งเดิมที่คนเขมร เคารพบูชาธรรมชาติ (Animism) ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในสังคมเขมรมีอยู่ด้วยกัน 2 ชนิด คือ “นาค” และ “โค” สัตว์ชนิดแรกเป็นสัตว์ในจินตนาการ ส่วนชนิดที่ 2 เป็นสัตว์ที่มีอยู่ในโลกแห่งความจริง การทำให้ความหมายของนาคและโคในศาสนาพราหมณ์เปลี่ยนไปจากเดิมคือทำให้กลายเป็นเขมรหลังจากที่ศาสนาพราหมณ์ ค่อย ๆ เสื่อมลงไปพร้อมกับการล่มสลายของเมืองพระนคร เห็นได้จากการผูกนิทานเรื่อง “พระเจ้าขี้เรื้อน” ขึ้น เพื่ออธิบายภาพสลักตอนพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ หรือนิทานพื้นบ้านเรื่อง ประเศาประเศร “พระโค พระแก้ว” ที่เปลี่ยนจากโคนันทิให้กลายเป็นโควิเศษตามแบบเขมร นาคและโคถูกนำมาใช้ในเชิง

สัญลักษณ์เพื่อประโยชน์ทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง เช่น การใช้นาคเพื่อแสดงความเป็นผู้มีบุญ การใช้โคเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างบ้านแปงเมือง รวมทั้งปลุกกระแสชาตินิยมของคนเขมรขึ้น คติความเชื่อเรื่องพญานาคในวัฒนธรรมเขมรมีที่มาจาก 3 ประเด็นดังนี้ 1) ความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขมร 2) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และ 3) ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา โดยสัญลักษณ์นาคที่ปรากฏในวัฒนธรรมเขมรสามารถสื่อความหมายได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) เป็นสัญลักษณ์แทนบรรพบุรุษเขมร 2) เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นผู้มีบุญ 3) เป็นสัญลักษณ์แทนฟ้าฝน หรือสะพานที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสรวงสวรรค์ และ 4) เป็นผู้ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่ประกอบสร้างวัฒนธรรมเขมรแขนงต่าง ๆ ที่สำคัญทางวัฒนธรรม (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2559) การนับถือเจ้าป่า เจ้าเขา หรือผีผู้รักษาธรรมชาตินี้ เป็นสิ่งกำกับความอ่อนน้อมถ่อมตนและการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงดังที่เห็นได้ว่า ในการล่าสัตว์ ตัดไม้ ชาวบ้าน ก็เอามาเท่าที่จำเป็นแก่ความต้องการจะใช้สอยเท่านั้น

การวิเคราะห์วาทกรรม เป็นการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจงานวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับความหมายเชิงนิเวศ จากมุมมองมิติทางสุนทรียะ จินตนาการของวรรณกรรม มนุษยชาติ และวัฒนธรรมของมนุษย์ วรรณกรรมเป็นสื่อกลางของ “นิเวศทางวัฒนธรรม” จัดแสดงความสัมพันธ์ของระบบวัฒนธรรม การแสดงออกทางธรรมชาติของมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ โดยเหตุนี้การอ่านวรรณกรรมจะช่วยให้การวิเคราะห์ครอบคลุมมากขึ้น ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงรูปแบบ หน้าที่ของความเป็นภาพแทนทางภาษาศาสตร์อีกด้วย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการนิเทศนศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครูพบว่า ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร 3 ประเด็น คือ 1) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นความจริงโลกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลทัศน์ 2) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้และอาหาร และ 3) ภาพแทนธรรมชาติในฐานะเป็นผู้สอนศีลธรรมและจริยธรรม จากการวิเคราะห์ภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมร แสดงให้เห็นถึงรูปแบบภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร ถือว่าเป็นภูมิปัญญาจากการสังเกต การเรียนรู้และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของประชาชนชาวนาชาวไร่ ซึ่งได้หยิบยกมาเล่าสู่ต่อกันเป็นฉากเรื่องที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาของนิทานให้ดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ เมื่อนำเอาธรรมชาติในตัวบทมาจัดแบ่งตามประเภทของธรรมชาติ ควรมีการศึกษาภาพแทนธรรมชาติในนิทานพื้นบ้านเขมรนี้สามารถเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้ การศึกษาภาพแทนธรรมชาติในประเภทนิทานพื้นบ้านอื่น ๆ ได้ โดยใช้แนวคิดภาพแทนกับการวิจารณ์เชิงนิเวศและความรู้แบบดั้งเดิม เพื่อที่จะแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- จาบ พิน. (2548). พระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชาญชัย คงเพ็ญธรรม. (2559). สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในสังคมเขมร. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 35 (พิเศษ), 118-119.
- ธัญญา สังขพัฒน์ธานนท์. (2560). ใช้เพียงเดรัจฉาน: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์แนวนิเวศ. ปทุมธานี: นาค.
- นิทานพื้นบ้านเขมร. (2001). กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2001). เจ้าที่น้ำและเจ้าที่ภูเขา. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2001). ภูเขาพนมโดนเปญ. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2001). แร้งหลอกช้างเผือก. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2002). จระเข้กับคนขับเกวียน. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2002). เจ้าพ่อหัวโลน. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2002). ต้นกล้วยตานีและต้นหนาด. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- _____. (2002). ต้นหมากและต้นพลู. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- บรรจง บุรินประโคน. (2561). คนสวน : ภาพแทนตัวตนเชิงนิเวศของเร่วตรี พันธุ์พิพัฒน์ ในกวีนิพนธ์ “นกชีวิต”. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย, 1(2), 74-94.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2559). เรื่อง คู่มืออุกคิต ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนักของท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สังภูมิ ละอ. (2553). เสียมเรียบ สยามแพะ แซมร์ฟ่าย. กรุงเทพฯ: สยามบันทึก.
- Buell L. (2003). Writing for an Endangered World: Literature, Culture, and Environment in the U.S. and Beyond. London: An Imprint of Harvard University Press.
- Fill, A. & Muhlhauser, P. (2001). The Ecolinguistic Reader. Language, Ecology, and Environment. London and New York: Continuum.
- Garrard G. (2004). Ecocriticism. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Glottfelty Ch. (1996). The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology. London: University of Georgia Press.
- Hall S. (2003). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. London: The Open University.
- Kull K. (1998). Semiotic ecology: Different natures in the semiosphere. London: University of Tartu.

- Lakoff G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Mayer C. G. & Sylvia. (2006). *Literary studies, ecofeminism and environmentalist knowledge production in the humanities*. New York: Amsterdam and New York.
- Parsons G. (2008). *AESTHETICS AND NATURE*. UK: University of Cambridge.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. London: Routledge.